

ETKİNLİKLERLE
YAZILI VE
SÖZLÜ ANLATIM

Turan TEMUR
Ahmet ÇAKIROĞLU

3. Baskı

Doç. Dr. Turan TEMUR

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÇAKIROĞLU

Etkinliklerle Yazılı ve Sözlü Anlatım

ISBN 978-605-364-082-0

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2015, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları

Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

1. Baskı: Eylül 2010, Ankara

3. Baskı: Ekim 2015, Ankara

Yayın-Proje: Didem Kestek

Dizgi-Grafik Tasarım: Didem Kestek

Kapak Tasarımı: Gürsel Avcı

Baskı: Vadi Grup Ciltevi A.Ş.

İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105

Yenimahalle/ANKARA

(0312 394 55 91)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 26687

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

ÖNSÖZ

Duygu, düşünce ve isteklerin açığa çıkması mağara duvarlarındaki pikdogramlarla (resim yazısı) başladı. Zamanla resim yazılarının insanların duygularını, düşüncelerini anlatmakta yeterli gelmediği anlaşıldı ve yerini sırasıyla fonogramlara (ses yazıları) ve ideogramlara (düşünce yazısı) bıraktı. Böylece insanoğlunun kendini ifade etme çabası resim yazılarıyla başlamış ve düşüncelerin ifade edilmesine kadar ilerlemiştir. Bu gelişmelerle insanoğlu yazılı iletişimin temelini atmış oldu. Fenikelilerin basit yazı sistemi olan fonetik alfabeyi bulmaları yine yazı tarihi açısından oldukça önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bir diğer önemli adım da matbaanın icadıdır. Matbaa ile yazılı dokümanların çoğaltılması, farklı coğrafi bölgelere ulaştırılması sağlanmıştır. Yazının tarihi gelişim süreci içinde öğretimine ilişkin ipuçları da yakalamak mümkündür. Örneğin Çivi yazısının öğretilmesi amacıyla kil tabletler kullanılmış, öğretmen tabletin bir tarafına öğretmek istediği şekli çizmiş öğrenci de tabletin diğer tarafına o şekli kopyalamaya çalışmıştır. Yazma öğretiminde ilk etkinlikler olarak değerlendirebileceğimiz bu çabalar yıllar öncesinde kendini gösterse de yazmanın, yazılı anlatımın geliştirilmesi amacıyla daha çok şeyin yapılabileceği söylenebilir. Okul öncesinden ilköğretime, ortaöğretimden üniversiteye kadar pek çok eğitim aşamasında anne babalara, öğretmenlere, öğrencilere, öğretim programlarına pek çok görevin düştüğü bir gerçektir. İşte bu süreç içinde öğretmen adaylarına etkinlikler yoluyla yazılı anlatım denemeleri yapma fırsatı verilecektir. Kısmi teorik bilginin yanında etkinliklerle kalıcı ve etkili bir öğrenme amacı güdülmüştür. Bu amaca ulaşmak için oluşturulan bölüm kitabın ilk bölümüdür.

Kitabın ikinci bölümde ise sözlü anlatım konuları ele alınmıştır. Sosyal bir ihtiyaç olarak iletişimin bireyin sosyal ve akademik yaşamındaki önemi açıktır. Dolayısıyla iletişim sürecini oluşturan öğeleri kavramak, konuşmanın fiziksel, sosyal ve psikolojik yönünü içselleştirmek öğretmen adayları açısından oldukça önemlidir. Konuşmanın fiziksel yönünü nefes, nefes borusu, diyafram, ağız boşluğu vb. oluşturmaktadır. Konuşmanın fiziksel yönünü bilmek konuşma sırasında doğru nefes alma, vurgu, tonlama, ezgi gibi ses özelliklerinin etkili kullanılmasına olanak sağlar. Konuşmanın psikolojik ve sosyal yönü ise bireyin konuşmaya olan ihtiyacı ve bir toplum içinde yaşama zorunluluğundan gelir. Dolayısıyla sınıf ortamını mini bir toplum olarak düşündüğümüzde öğretmenler öğrencileriyle yalnızca basit bir iletişim süreci yaşamayacak bu süreçte konuşma yoluyla pek çok bilgiyi de aktarmış olacaklardır. Bu nedenle kitabın ikinci bölümü ile kendini ifade etmekten çekinmeyen, kendine güvenen, hazırlıklı ve hazırlıksız olarak konuşmalar yapabilen, konuşma içeriğini dinleyici kitlesine göre ayarlayabilen, konuşma zamanını etkin kullanabilen, Türkçenin ses özelliklerini içselleştiren öğretmenlerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Kitabın alan yazınına katkılar getirmesi dileğiyle...

Doç. Dr. Turan TEMUR

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÇAKIROĞLU

*Çorak topraktan farksızdı öpülesi elleri
ben doğduğumda da o öldüğünde de... Babaanneme
ve
Efsa Ece, Kerem, Nehir ve sevgili Batuhan'a...*

İÇİNDEKİLER

YAZILI ANLATIM • Doç. Dr. Turan TEMUR

GENEL BİLGİLER.....	3
ANLATIM BİÇİMLERİ.....	23
ÖZGEÇMİŞ YAZMA	43
ÖDEV/BİLİMSEL MAKALE YAZMA.....	51
DİLEKÇE YAZMA	69
GÜNLÜK YAZMA.....	79
ANI YAZMA.....	83
HİKÂYE YAZMA.....	93
MASAL YAZMA.....	109
DENEME YAZMA.....	123
GEZİ YAZISI.....	129
RÖPORTAJ YAZMA.....	135
ÖZET YAZMA	141
HABER YAZMA	147
TUTANAK YAZMA.....	153
KAYNAKÇA	156

SÖZLÜ ANLATIM • *Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÇAKIROĞLU*

GİRİŞ	162
İLETİŞİM-DİL VE KONUŞMA	162
KONUŞMA DİLİNİN ÖZELLİKLERİ.....	165
GÜZEL VE ETKİLİ KONUŞMA İLKELERİ.....	167
İYİ BİR KONUŞMACININ ÖZELLİKLERİ	168
KONUŞMAYI ETKİLEYEN ÖGELER	169
KONUŞMA TÜRLERİ.....	179
KAYNAKÇA	194

YAZILI ANLATIM

Doç. Dr. Turan TEMUR

“Çoğu insan yazı yazmaktan pek hoşlanmaz.
Birçoğu da nasıl yazılacağını bilmediğine inanır.”
Donald H. Weiss.

Giriş

Dil becerileri dinleme, konuşma, okuma ve yazma alt becerinden oluşmaktadır. Aslında kesin bir ayrımı olmasa da dinlemenin başta yazmanın ise sonda olması bir dilin öğrenme döngüsünü açıklayabilecek bir niteliktedir. Çünkü birey, dinleme yoluyla dilini öğrenmeye başlamaktadır. Dinledikleri ile oluşturduğu bilgi, düşünce ve kelime hazinesi gerçekte bireyin konuşabilmesi için oluşturulmuş bir altyapı özelliği taşımaktadır. Dinleme ile konuşma belli bir yaşa çağa gelene kadar doğal bir süreç içerisinde öğrenilen becerilerdir. Ancak bu doğal süreç içerisinde dinleme ve konuşmaya ilişkin öğretim etkinliklerinin düzenlenmeyeceği anlamı çıkarılmamalıdır. Alan yazını incelediğinde örneğin “Dinleme eğitimi alan öğrencilerin bu eğitimi almayanlara oranla daha başarılı olduğunu sonucuna varılmıştır” (Wolvin & Coakley, 2000).

Okuma ve yazma ise formel eğitim yolu ile kazanılan becerilerdir. Bir rehber veya öğretmene ihtiyaç vardır. Yazmanın öğrenilmesinde okuma ön koşuldur. Çünkü okuma bilmeyen kişi ne yazacağını da bilemeyecektir (Coşkun, 2010). Bu durumda yazma “dört temel dil becerisi zincirinin son halkası olarak düşünülmeli ve bu beceriyi mekanik olarak değil, eleştirel bir düşünce süreci olarak algılamak gerekir” (Demirel, 2009).

Yukarıda ifade edilen dört temel dil becerisinin yanında İlköğretim Türkçe Programında (MEB, 2004) görsel okuma ve sunu becerisinden söz edilmektedir. Diğer beceriler gibi bir öğrenme alanı olarak ele alınan görsel okuma ve sunu; şekil, sembol, resim, grafik, tablo, beden dili, doğa ve sosyal olayları okuma gibi bir içeriğe sahiptir.

Yukarıdaki bilgilere dayalı olarak dil becerilerini sınıflamak mümkündür, bunlar: anlama, anlatma, yazılı, sözlü ve görsel boyuttur.

Aşağıdaki çizelgede boş bırakılmış bilgileri tamamlayınız. Yazdığınız cevapları arkadaşlarınızı ile karşılaştırınız. Yazdığınız cevapların nedenleri üzerinde tartışınız.

	Yazılı	Sözlü	Görsel
Anlama	Okuma	Görsel okuma
Anlatma	Konuşma

Yazma

Yazma düşüncelerin ifade edilebilmesi için gerekli olan sembol ve işaretleri (harf, kelime) kinestetik olarak üretebilmesidir (Akyol, 2007). Güneş (2007) göre “yazma, beyinde yapılandırılmış bilgilerin yazıya dökülmesidir.” Sever (1997) ise yazmayı “duygularımızı, düşüncelerimizi, tasarladıklarımızı, görüp yaşadıklarımızı yazı ile anlatmaktır. Konuşma gibi, başkalarıyla iletişim kurmanın, kendimizi anlatmanın bir yoludur” şeklinde tanımlamaktadır. Göğüş (1978) de yazmayı konuşma gibi bir anlatım yolu olarak görmektedir. Ancak Göğüş yazmanın konuşmadan ayrı bazı donanımlar gerektiğini vurgulamıştır. O her bireyin konuştuğu gibi yazamayacağını dolayısıyla ilköğretim ilk yıllarında öğrencilerin aşamalı olarak yazma çalışmalarına alınması gerektiğini söylemektedir. Bu çalışmaların da orta öğretimin temelini oluşturacağı görüşündedir. Güneş (2007) öğrencilerin okula başlamadan önce yazma ile ilgili çeşitli bilgi ve beceriler öğrendiklerini vurgulamıştır. Ayrıca yetişkinlerin model alınmasının önemine dikkate çekerek yazmaya ilişkin ön bilgilerin ileride formel olarak öğrenilecek yazmaya katkılar sağladığını söylemektedir.

Akyol’a (2007) göre yazmada iki önemli unsur bulunmaktadır bunlar: hız ve okunabilirliktir. Bu iki unsura “etkili anlatım” başlığını da eklenebilir. Çünkü yazma yalnızca harf denen dilsel sembollerin yazımından ibaret değildir. Yazılan kelime ve cümlenin de zihnimizde tasarladığımız yapıya uygun bir anlatım sergilemesi gerekmektedir (Temur, 2009).

Bu durumda yazmanın iki farklı boyutta ele alınması yararlı olacaktır. Birincisi yazarak fikir üretme, ikincisi ise hızlı ve okunaklı yazma. Bu iki boyut da kendi içerisinde farklı kategorilere ayrılabilir (Temur, 2009). İlk boyutun ülkemizdeki eğitim sistemindeki aksaklıklar nedeniyle öğrencilerimizde pek de gelişmediğini gözlemleyebiliyoruz. Pek çok öğrenci bir başlayabilsem yazacağım, ilk cümleyi yazayım gerisi çorap söküğü gibi gelecek diyebilmektedir. Ancak bu başlangıç bir türlü gerçekleşmemektedir ya da oldukça zor gerçekleşmektedir.

Bayram (2009) sözlü ve yazılı anlatımda öğrencilerin yetersizliğini şu sebeplere bağlamaktadır: okur yazar olmayan çevre, sayısal derslerde başarılı olamayan sözel derslerde de başarısızdır gibi yanlış kanaatler, ön yargılar, yanlış örnekler, yanlış yöntemler, otoriter ve baskıcı eğitim anlayışı, Milli gerçeklerin göz ardı edilmesi, gelişmelere ve yenilliklere kapalılık, ekonomik sorunlar, Türkçe bilincinin eksikliği, ölçme ve değerlendirme hataları. Yukarıdaki etkenlere bireyin yazmaya bakış açısı da eklenebilir.

Yazmaya karşı iyi motive edilmiş bireyler kendilerini rahat hissedip yazılı materyaller üretebilirler. Cowley (2002) öğrencileri yazmaya karşı motive etmek amacıyla şu önerileri getirmektedir:

- Öğrencilerinizi neden yazmaları gerektiği konusunda bilgilendiriniz. Yazma sebebini açıklayınız.
- Yazılı anlatım için iyi bir sınıf ortamı oluşturunuz. Duygularını düşüncelerini rahat ifade eden öğrenciler etkili de yazabilirler.
- Yazmayı eğlenceli bir iş haline getiriniz.
- Nasıl bir sporcu ısınma hareketleri yaparak maça hazırlanıyorsa yazma çalışmalarına da hazırlık yaparak başlayınız.
- Öğrencileriniz hangi konulara ilgi duyuyorlarsa o konu başlıklarını ilk yazma etkinlikleri olarak seçiniz.
- Onları yazma çalışmalarında cesaretlendiriniz.
- Bazı öğrencileriniz yazmaya karşı isteksiz olabilir. Bu yüzden yazma çalışmalarını iyice stres üretecek şekilde sıkıcı olmamasına dikkat ediniz. Bu durum bile yazmaya karşı pek çok engeli ortadan kaldırabilir.
- Öğrencilerinize yazmanın önemli bir beceri olduğunu hissettiriniz.
- Öğrencilerinizi ödüllendiriniz.
- Öğrencilerin bilgisayara olan ilgisini, yazma çalışmalarında bir araç olarak kullanabilirsiniz.

Yazmayı etkileyen faktörler:¹

Bu bölümde yazmayı etkileyen kelem tutma, el tercihi, kağıt pozisyonu, oturuş şekli ve kas gelişimi değişkenleri üzerinde durulacaktır.

Kalem tutma, kağıt pozisyonu, oturuş şekli gibi teknik bilgiler öğrenciye erken yaşlarda öğretilmesi gereken faktörlerdir. Yazmayla ilgili ilk deneyimler evde başladığından anne babanın öğretmesi de mümkündür. Ancak bu konuda eğitim almış

1 Bu bölüm yazarın İlk Okuma ve Yazma Öğretimi kitabı içinde bulunan Yazı ve Yazma Becerisi bölümünden düzenlenerek alınmıştır.